

Samspill, samspill - alltid samspill

av Gerd Abrahamsen, Høgskolen i Stavanger

Ifølge den engelske objektrelasjonsteoretikeren Donald Winnicott (1970 [1964]) er det umulig å snakke om et spedbarn uten samtidig å ta i betraktning den omsorgen og de omsorgspersonene barnet har. Hans berømte uttrykk "there is no such thing as an infant" innebærer at vi ikke kan se på et spedbarn isolert sett. Skal vi forstå et spedbarn, må vi se det ut fra den konteksten det lever i og det emosjonelle klimaet som omgir barnet. Winnicott presenterer her et relasjons og samspillsperspektiv som har vært med på å tydeliggjøre spedbarnet som person, en likeverdig partner i det jeg kaller for "nødvendige samspillet" med omsorgspersonene (Abrahamsen 1997). Det lille barnet må møtes med respekt og forståelse og ikke bare bli tatt hånd om. En omsorg uten ømhet er ikke tilstrekkelig for barnet. Den

psykiske omsorgen er like avgjørende for barnets vekst og utvikling som den fysiske.

Data fra moderne spedbarnsforskning fra de siste tiår bekrefter hans samspillperspektiv. Forskerne (se for eksempel Trevarthen 1977, Hansen 1991, Stern 1991, 1996) understreker at den tidlige relasjonen mellom barn og voksne, og kvaliteten på samspillet mellom dem, er den faktoren som utenom evner, anlegg og temperament har størst betydning for barns generelle utvikling. Relasjonen og samspillet kvalitet blir altså løftet frem som noe av det mest sentrale for barns utvikling. Forskningsdataene peker på at det synes som om barn er predisponert for samspill. Det betyr at de er innrettet mot samspill allerede fra fødselen, og at de har en stor evne og varhet for samspill og non-verbal kontakt, som overskrider langt de fleste voksnes evner på dette området. Dataene viser at spedbarn foretrekker den menneskelige stemme og det menneskelige ansikt fremfor noe annet.

Samspillet begynner under graviditeten

Andre forskere går lenger og hevder at det er en forbløffende kontinuitet mellom barnets liv før og etter fødselen (Piontelli 1992). Der er funn som kan tyde på at barnets emosjonelle utvikling starter allerede lenge før det er født, og at hvert barn synes å vise konturene av sitt eget individuelle temperament gjennom sitt samspill med mor under svangerskapet. Dette bekrefter det mange foreldre selv har tenkt; at hvert foster som hvert nyfødt barn har sitt helt spesielle temperament som utløser ulike samspill mellom barn og foreldre. Hvert barn er altså noe helt for seg selv.

Winnicott (1989) hevder at den følelsesmessige relasjonen mellom mor og barn starter når mor begynner å lage seg indre fantasibilder av det barnet hun bærer i magen. Barnet trer etter hvert frem som en hel person i mors tanker. Disse indre bildene vil ofte være preget av hennes egne drømmer og ønsker for barnet, noe som ifølge Winnicott er med på å styrke tilknytningen mellom dem.

Barnets plass i de voksnes tanker

Under svangerskapet forbereder foreldrene seg på at det kommer et barn, og det ufødte barnet forbereder seg gradvis på et liv utenfor livmoren. Forskningen viser at vi kan gå ut fra at etter hvert som det ufødte barnet utvikler seg, vil det begynne å registrere det som skjer med dem. Barnet hører mors stemme, og stemmene til far og kanskje søsken, og det reagerer på musikk. Vi vet for eksempel at nyfødte barn ofte snur seg mot mors stemme som om de gjenkjenner den, likedan som de synes å gjenkjenne musikk som er blitt spilt for dem under svangerskapet. Reaksjonene deres viser at de er parat til samspill. Med sin årvåkne oppmerksomhet viser de en høy grad av tilgjengelighet overfor dem som omgir dem. Men for at deres evne til samspill skal bli ivarettatt, stimulert og videreutviklet må de nære omsorgspersonene, deres »mottakelsesverden» som Siirala (1989) kaller det, være parat til gjensvar.

Hva slags samspillfenomen er det så som skal til for å gi relasjonen en kvalitet som sikrer utvikling og vekst?

Både forskning og erfaring viser at følelsesmessig tilgjengelighet og oppmerksomhet, samspillkvaliteter som de fleste nyfødte barn bringer med seg inn i verden, er nettopp det som "bærer" en god relasjon. Det er oppmerksomhet på hverandre, altså en felles oppmerksomhet, som danner utgangspunktet for det gjensidige samspill. Det er da barn og voksne blir hverandres "levende selskap" (Alvarez 1992). Kontakten med et nyfødt barn vil ofte utløse en egen følelsesmessig tilgjengelighet og lydhørhet hos oss voksne. Kanskje kan vi si at barnet lærer foreldrene å være foreldre i den aller første tiden etter fødselen dersom foreldrene er i barnets tempo og lar det vise veg (Brodén 1989). Barnet søker aktivt samspill gjennom blikk og øyekontakt, ved å lage lyder og ved å bruke ulike ansiktsuttrykk.

Winnicott (1985) understreker betydningen av at omsorgspersonene klarer å ha barnet langt fremme i tankene sine. Han sier at det er like farlig for et lite barn å falle ut av de voksnes tanker som ned av fanget. Det å bli følelsesmessig »glemt» vil bety både mindre beskyttelse og mindre utviklingsmuligheter for barnet. Men heldigvis er de fleste barn iherdige i sine forsøk på å få kontakt og gir sjelden opp. De viser med hele kroppen sin at de vil ha oss i tale. Men selv de mest tålmodige barn kan gi opp sine kontaktforsøk dersom de over tid opplever at de får lite gjensvar. Når de ikke får den følelsesmessige støtten de trenger, er det funn som tyder på at de ikke klarer å fortsette med sine levende samspillforsøk. Barna blir mer tafatte og kraftløse i sin kontaktform. Det er som de beskytter seg selv på denne måten (Abrahamsen 1997).

Interessant i så måte er å merke seg at delt latter er særlig kontaktskapende, både mellom barn–voksne og barn-barn. Barnehageforskning har vist at de voksne som har godt humør, som spøker og ler mye, får flere positive gjensvar på sine kontaktforsøk overfor barn enn de voksne som er mer alvorlige i sin omgangsform (Abrahamsen og Mørkeseth 1998).

I tillegg til at delt latter er kontaktskapende, mener Tinbergen (1972) at det også styrker tilknytningsprosessen mellom barn og omsorgsperson. Kanskje er det noe av dette som skjer i titt-tei leken? Her er øyekontakt/ikke øyekontakt en viktig faktor. Leken setter i gang en skrekkblandet fryd hos små barn, og de gir ofte signaler om at den voksne skal gjenta leken om og om igjen. Spenningen over fravær av øyekontakt bygges opp for å bli avløst av gjensynsoverraskelse og gjensynsglede ved at øyekontakten gjenopprettes. Det er en frydefull samspillslek både for barn og voksne. Barna opplever at de blir »funnet» gang på gang, og at vi ønsker å finne dem. Vi på vår side opplever barnets store fryd over å bli »funnet» og »sett» av oss, noe som styrker vårt eget selvbilde som foreldre og våre egne følelser overfor barnet.

Speiling

Winnicott (1990) sier at som foreldre er vi barnets første speil. Han hevder at når barnet ser inn i sin mors eller fars ansikt fungerer dette som et speil for barnet, fordi det barnet i de aller fleste tilfeller da ser, er seg selv. Barnet ser det som skjer i ansiktene våre når vi ser på barnet vårt. Barnet ser seg selv i smilet vårt og glansen i øynene våre. Gjennom blikk og ansiktsuttrykk reflekterer vi tilbake til barnet det vi selv ser i barnet og gir det dermed et speilbilde av dets eget selv. Dersom barnet blir anerkjent med kjærlighet, ømhet og stolthet, vil det ifølge Winnicott være den måten barnet etter hvert vil komme til å anerkjenne seg selv på. En rekke slike samspillopplevelser vil gradvis bygge opp barns eget bilde av seg selv, og gi dem en bekreftelse på at de er verdifulle for foreldrene.

Små barn kan imidlertid ikke bruke omsorgspersonene som speil, dersom det ikke er full aksept fra foreldrene på at de er elsket for det de er, og ikke for det vi voksne skulle ønske de var. Winnicott presiserer at dersom vår speiling av barn skal fungere som en positiv faktor i barnets selvbildeutvikling, må det være på barnas egne premisser. Det må være uten press på at barnet skal være noe annet og noe bedre.

Blir foreldrenes ansikt og kroppsspråk vanskelig å tyde kan samspillet bli uforståelig og uklart for små barn. De vil kanskje oppleve å bli speilet godt den ene dagen, men kanskje få uklar eller ingen speiling den andre dagen. Dette betyr at de hele tiden må ha oppmerksomheten rettet mot oss voksne i håp om å få en speiling som de kan tyde eller gjøre seg godt av. Deres gjentatte forsøk på å »lese» oss blir for krevende for små barn. Vi kan nesten si at barnet og den voksne bytter roller i en slik situasjon.

Avslutning

Det er ingen voksen som kan lære et barn å bli en person. Barnets personlighet utvikler seg gradvis gjennom de samspillopplevelsene de får med sine nære omsorgspersoner.

De fleste barn er født med en meget god evne til samspill, men de trenger tilgang til gode relasjoner for å videreutvikle sine samspilleverner. Det tidlig følelsesmessige samspillet hvor barnet og den voksne klarer å finne en felles rytme av å forstå og å bli forstått danner utgangspunkt for barnets senere

kontaktevne, både i forhold til seg selv og egne følelser og i forhold til andre og andres følelser. Vi kan si at behovet for relasjonsskapning og samspill følger oss fra vugge til grav, og er et livstema for oss mennesker.

Litteratur

Abrahamsen, G. (1997): Det nødvendige samspillet. Tano-Aschehoug.

Abrahamsen, G., Mørkeseth, E. I. (1998): Roller og relasjoner i familiebarnehagen. En studie av kvalitet i familiebarnehagen for barn under 3 år. Tidvise skrifter, nr. 22, Høgskolen i Stavanger.

Alvarez, A. (1992): Live company. Routledge.

Broden, M.B. (1989): Mor och Barn i Ingenmannsland. Almqvist & Wiksell.

Hansen, B.R. (1991): Den første dialogen. Solum Forlag.

Piontelli, A. (1992): From Fetus to Child. Tavistock/Routledge.

Siirala, M. (1989): »Fra forflytting til overføring». I: Gilbert, S. et.al. (1989): Livslinjer. Psykiatri og humanisme. Tano.

Stern, D. (1991): Barnets Interpersonelle Univers. Hans Reitzels Forlag.

Stern, D. (1996): Moderskapskonstellationen. Natur och Kultur.

Tinbergen, N. (1972): »Early childhood autism – an ethological approach . I: The animal in its world – explorations of an ethologist, 1932-1972, vol. 2. Allen & Unwin.

Trevarthen, C.(1977): »Descriptive Analysis in Infant Communicative Behaviour». I: Schaffer, I.H.R. (ed.) Studies in Mother-Infant Interaction. N.Y. Academic Press.

Winnicott, D.W. (1970): The Child, the Family and the Outside World. Penguin Books.

Winnicott, D.W. (1989): »A note on the Mother-Foetus Relationship». I: Winnicott, C. et.al.: Psychoanalytic Explorations. Karnac Books.

Winnicott, D.W. (1990): Leg og virkelighet. Hans Reitzels Forlag.

Artikkelen er også publisert i medlemsbrevet for "Foreningen Musikk fra livets begynnelse" 3/00.